

GIDÂ VE DEVÂ

Osmanlıda Bitkiler

OSMAN SÜREYYA KOCABAŞ

✕ @ / otukennesriyat

YAYIN NU: 2362
KÜLTÜR SERİSİ: 1231

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-676-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: M. Bilal Erimez

Düzeltili: Emine Hızır Yıldırım

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Çınar Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Osman Süreyya Kocabaş: 2014 yılında TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Ardından Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde lisansüstü eēitimine başladı. 2018 yılında ‘‘Klasik Osmanlı Düşüncesinde Doēa Fenomenleri’’ başlıklı teziyle yüksek lisans eēitimini tamamladıktan sonra 2024 yılında ‘‘Erken Modern Osmanlı Literatüründe Biyoçeşitlilik: Bitkiler’’ başlıklı teziyle doktora derecesini aldı. alışmalarını aēırlıklı olarak Osmanlı düşünce tarihi alanında sürdürmektedir. Araştırma ve ilgi alanları arasında Osmanlı entelektüel tarihi, doēa felsefesi, bilim tarihi çalışmaları yer almaktadır.

Diēer taraftan kamu ve özel sektöre yönelik kurumsal sürdürülebilirlik projeleri ve sektör raporlama alanında içerik yönetimi ve raporlama alanında çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	09
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

Kökler: Bitkilere Dair İzahlar ve Anlayış	35
Bitkilerin Tanımlanması/Fizyolojisi/Tasnifi	42
<i>Bitkiler Canlı mıdır?</i>	42
<i>Bitkiler Neden ve Nasıl Var Olur?</i>	49
<i>Bitkiler Nasıl Tasnif Edilir?</i>	62
Bitkileri Bilmek ve Osmanlılarda Bitkilerin Bilimi.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

Gövde ve Dallar: Kaynaklar, İsimler ve Akışlar	83
Selefler: Osmanlıların Yararlandığı Öncü İsimler.....	85
<i>Antik Yunan ve Roma Dönemi</i>	85
<i>Orta Çağ İslam Dönemi</i>	93
Halefler: Osmanlılar ve Çağdaşları.....	122
<i>Safevi İrani'nda Bitki Çalışmaları</i>	122
<i>Babür Hindistanı'nda Bitki Çalışmaları</i>	137
<i>Erken Modern Avrupa'da Bitki Çalışmaları</i>	151
<i>Osmanlılarda Bitki Çalışmaları</i>	167

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yapraklar: Bitkilere Dair Yazılanlar, Metinler ve Pratikler	189
Ziraat Metinleri ve Bitkilerin Yetiştirilmesi	189
Müfredât Külliyyatı ve Bitkilerin Tüketimi ve Kullanılması	201
<i>Osmanlı Müfredât Metinlerinin Paradigması</i>	202
<i>Farmakope veya Müfredât Külliyyatı</i>	215
<i>Bitkilerle Tedavi</i>	227
Günlük Hayatta Bitki Kullanımı.....	234

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Meyveler: Bitkilerin Tanımları ve Tasvirleri.....	261
Ziraat Metinlerinde Bitki Anlatıları.....	288
Coğrafya ve Bazı Ansiklopedi Metinlerinde Bitki Anlatıları	290
Müfredât Eserlerinde Bitkilerin Tanıtımı	300
Yeni Keşfedilen Bitkilerin Tanıtılması	311
SONUÇ.....	351
BİBLİYOGRAFYA	373
EK BİTKİ TASVİRLERİ.....	401
DİZİN.....	439

ÖN SÖZ

Gıdâ ve devâ kavramlarının birbiriyle sıkı ilişkisini biliyor olsak da bu iki unsurun tarihsel ve toplumsal pratiklerde ne denli iç içe olduğunu görmek, çoğumuz için yeni bir perspektif sunabilir. Günlük yaşamda tükettiğimiz yiyeceklerin sağlığımız üzerindeki etkileri zaman zaman dikkate alınsa dahi modern toplum koşullarında beslenmenin esasen enerji ihtiyacını karşılamaya indirgenmiş olduğu bir gerçektir. Ancak tarihsel olarak bakılırsa, bugün gastronomi açısından sanat eseri olarak değerlendirdiğimiz pek çok yemek, bir zamanlar belirli sağlık sorunlarına çözüm bulmak amacıyla hazırlanmış devâ formülleriymiş.

Elinizdeki kitap, “Erken Modern Osmanlı Literatüründe Biyoçeşitlilik: Bitkiler” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Gıdâ ve devâ ilişkisine dair tarihten bir sahneyi sizlere izletmeyi amaçlamakla birlikte bireylerin sağlığını koruma ve daha sağlıklı bir yaşam sürme amacıyla beslenme alışkanlıklarını nasıl şekillendirdiklerini ve bu süreçte bildikleri bitkileri hangi yöntemlerle kullandıklarını incelemektedir. Kitaplaşma sürecinde tezdeki çeşitli bilgi hataları düzeltilmiş, içerik düzeni yeniden ele alınmış ve yeni bölümler eklenirken, bazı bölümlerse çıkarılmıştır.

Bitkisel ürünlere aşinalığım olmadığı dönemlerde, 2020 yılında yaşanan pandemi koşulları altında kendimi koruma amacıyla bitkisel takviyeleri araştırmaya başladım. Bu alanda yapılan araştırmaları takip ederek çeşitli bitkisel ilaç ve takviyeleri deniyordum. Ancak denediğim ürünlerin çoğunun beklediğim sonucu vermediğini görüyordum. Sebeplerini araştırdığımda, bitkilerin insan vücudundaki etkilerinin bireyler arasında farklılık gösterdiğini öğrendim. Bu, aslında hepimizin günlük hayatta karşılaştığı bir olgudur. Bir ağrı kesicinin herkeste aynı etkileri göstermemesi gibi, bitkisel tedavi yöntemleri de bireysel farklılıklara bağlı olarak değişkenlik gösterir.

GİRİŞ

Osmanlılarda varlıkların mahiyetini konu edinen pek çok metin, Yaratıcı'nın, "... anâsır-ı erba'aya imtizâc-ı kesb itdürüb hayvanâtı, nebâtâtı ve ma'âdini zuhura getirdi,"¹ ifadesiyle özetlenen anlayış temelinde şekillenmiştir. Yani kâinatı oluşturan dört unsurun veya elementin (toprak, su, hava ve ateşin) Yaratıcı tarafından uygun bir şekilde karıştırılması ve bu karışımın istikrarla devam ettirilmesi neticesinde madenler, bitkiler ve hayvanlar vücuda gelmiştir. Bu kitapta, bildiğimiz biyoloji ve modern bilim disiplininin oldukça farklı bir paradigma ve anlayışın temellendiği bir dünyanın panoramasına ışık tutulmuştur. Bu panoramaya geçmeden önce çalışmanın kapsamına ve zaman dilimine, odaklandığı hususlarla başvurduğu kaynaklara kısaca değinilecektir.

Bu eser, Osmanlı metinlerinde yer alan bitki çeşitliliğine odaklanmaktadır. Çalışma tarih disiplini çerçevesinde kurgulandığı için taksonomi pratikleri uygulanmamış; etnobotanik alanıyla kesişen veriler ise yalnızca bitki-insan ilişkisini açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

Bitki çeşitliliği bir noktada biyo-çeşitlilik kavramının bir parçasıdır. Son zamanlarda yaşanan iklim ve çevre değişikliklerinden ötürü birçok kişi biyo-çeşitlilik terimine daha çok aşına olmuştur. "Biyo-çeşitlilik" terimi, "biyolojik çeşitlilik" veya "biyotik çeşitlilik" in kısaltmasıdır. Bu terimlerin tümü, genlere, özelliklerine, türlere ve ekosistemlere dair canlı varyasyonu fikrine atıfta bulunur. "Biyoçeşitlilik" literatürde ilk defa 1988 yılında Edward O. Wilson tarafından kaleme alınan *BioDiversity* (*Biyoçeşitlilik*) adlı yayında görülmüştür. Bu terim, daha sonra

¹ *Menâfi-i Hayvânât ez Her Cins ve Nebâtât*, (Millî Kütüphane Yazmalar: 06 Mil Yz A 7912/7), f. 175b.

BİRİNCİ BÖLÜM

Kökler: Bitkilere Dair İzahlar ve Anlayış

Yerin ve göğün derinliklerinin insanlar tarafından keşfedilmeye başlamasına dek, bireylerin zihninde yer alan evren modeli; sınırları belli olan, birbirini içine alan ve küresel formdan ibaret felek katmanlarından oluşmaktaydı. Dolayısıyla bu modeli esas alan Osmanlı müellifleri, yerkürenin yuvarlak (müdevver) olduğunu da kabul ediyordu. Bu yerkürenin kuzey yarımküresinin yarısında yerleşim olduğunu kabul ettikleri hâlde, diğer yarısında ne olduğu hakkında bilgi sahibi değillerdi veya o kısmın deniz olma ihtimalini düşünmekteydiler. Dünya ise Osmanlı coğrafyacılarına göre yedi iklimden (bölge) oluşmaktaydı. Yedi iklim görüşü, Eski Dünya kıtalarının Çin'in birinci iklim bölgesi, Batı Avrupa ve Atlantik'inse yedinci iklim bölgesi kabul edilerek boydan yediye taksim edilmesidir. Eski Dünya ise Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'dan oluşan ve Afrika'nın güneyiyle ittisal eden ve bugün Antarktika olarak bilinen ancak o dönemde sadece muhayyel olarak ortaya konulmuş bir kara parçasıydı. Osmanlılara göre kıtalar eskiden sular altındaydı ve zamanla denizin çekilmesiyle karalar ortaya çıkmıştı.⁴⁸ Keşiflerin tamamen değiştirdiği Dünya, Osmanlılarca, Pîrî Reis'in (ö. 960/1553) meşhur haritasının I. Selim'e (salt. 1512-1520) sunulmasına kadar bu şekilde bilinmekteydi. Bu durum, Portekizlilerin Hint Okyanusu'nda görülmesinin Osmanlılar ve diğer İslam toplumlarının gözünde nasıl bir şaşkınlık yarattığını anlamamıza kolaylık sunar.

⁴⁸ Mehmed Suûdî Efendi, *Tarih-i Hind-i Garbi veya Hadis-i Nev / History Of The West Indies Known As The New Hadith*, haz. Kolektif (İstanbul: TTT Vakfı Yayınları, 1999), 151.

İKİNCİ BÖLÜM

Gövde ve Dallar: Kaynaklar, İsimler ve Akışlar

Bitkilere yönelik çalışma ve araştırmalar, modern öncesi dönemde ağırlıklı olarak insan-merkezli bir anlayış çerçevesinde insanlara yönelik faydaya odaklıydı. Bu akışın Osmanlı döneminde de devam etmesi gayet tabiidir. Nitekim Osmanlı bilimler tasnifi sisteminin muteber isimlerinden olan Taşköprülüzâde'nin bitki türleri ilmi (*ilmü nev'i'n-nebât*) adını verdiği bilim branşında İbn Baytâr külliyyatının ve İbn Kutbî'nin *Mâ lâ yesa'u't-tabîb* adlı kitabının en kapsamlı ve kapsayıcı eser olduğunu belirtmesi hem bitki türlerinin araştırılmasının pragmatik motivasyonunu göstermekte hem de bu çalışmada Osmanlı düşüncesinde ve pratiklerinde bitki çeşitliliğini incelerken hangi kaynak ve metinlere yönelmemiz gerektiğine işaret etmektedir. Bugün içinde bulunduğumuz modern bilim paradigmasının küreselleşmesinden önceki süreçte bitkiler ve dahi doğada var olan herhangi bir varlık, insanlar açısından faydası nispetinde önem kazanmaktaydı. Antik dönemlerden modern çağlara dek binlerce yılı aşan bu serüvende insanların büyük çoğunluğu, az çok bu şekilde düşünmekteydi.

Osmanlı uleması ve müellifleri bitki çeşitliliğine dair araştırma ve çalışmalarını yürütürken pekâlâ kendisinden önceki birikimi dikkate almıştır. Şeyh Dâvûd Antâkî bu alanın önemli isimlerini sayarken önce Galen, Rufus, Philos, Andromahos ve Dioskorides gibi Yunan bilginlerini zikretmiş ve ardından bu ilmi Yunanlardan alıp Arapçaya aktaranları da İshâk b. Huneyn ve oğlu, sonra Muhammed Zekeriyâ er-Râzî, İbn Sînâ, İbn Ebü'l-eş'a (ö. 360/971 [?]), Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, Şerîf İdrîsî (ö. 560/1165), İbn Cezzâr (ö. 369/979), Cürçis b. Yuhannâ, İbn Tilmîz (ö. 560/1165), İbn Baytâr, İbn Kutbî,

Selefler: Osmanlıların Yararlandığı Öncü İsimler

Antik Yunan ve Roma Dönemi

Yunan bilginleri erişebildiği noktada birçok bitkinin adını kaydetmiş, türünü tasnif etmiş ve hangi alanda nasıl kullanılacağına dair fikirler ortaya atmıştır. Osmanlıya kadarki süreçte, yani Orta Çağ boyunca bu bilginlerin eserleri hem Avrupa hem de İslam dünyası müellifleri ve mütercimleri tarafından sıkça başvurulan çalışmalar olmuştur. Bir başka deyişle bu eserler modern bilim öncesinde mevcut bilim disiplinlerinin şekillenmesinde kritik rol üstlenmiştir. Osmanlıların doğrudan Yunanca kaynaklara erişip erişmediği tartışmalı olsa da kesin bildiğimiz husus, Yunanca eserlerin en azından Arapçaya aktarılanlarının okunduğudur.

Platon ve Aristoteles'in bitkiler odağındaki müstakil eserleri günümüze ulaşmasa da botanik çalışmalarında öncü olarak Aristoteles'in sıkı takipçisi Theophrastos gelmektedir. Onun 10 bölümlük (ama 9'u günümüze gelebilmiştir) *Peri phytôn historías* (Lat. *Historia plantarum*, Tr. *Bitkiler Üzerine Araştırma / Bitkiler Tarihi*) adlı eseri, aşağıda bahsedeceğimiz Plinius'un *Naturalis Historia* ve Dioskorides'in *Peri hylēs iatrikēs* (Lat. *De materia medica*, Tr. *Tıbbî Maddeler Hakkında*) adlı eserleri kadar Antik Çağ'ın önemli bitki bilim eserlerinden birisi sayılmaktadır.²⁵³ Ancak Theophrastos İslam düşüncesinde ağırlıklı olarak "metafizik" konulu çalışmalarıyla yer almış, bitkiler üzerine yazdığı eserleri, Dioskorides ve Plinius kadar ses getirmemiştir.²⁵⁴ Aslında bitki biliminin kökleri Aristoteles'e kadar uzanmakla birlikte bitki bilimine yönelik ilk önemli eser Theophrastos'un bu eseridir. Bugünkü biyolojinin kökleri çalışmalarında hayvanlara daha çok odaklanan Aristoteles'e ve bitkilere odaklanan Theophrastos'a kadar uzanmıştır.²⁵⁵

Bitkilere yönelik Antik dönemde telif edilmiş bir diğer eser de Şamlı Nikolaos tarafından tefsir edilen ve Aristoteles'e ait olduğu

²⁵³ Katerina Ierodiakonou, "Theophrastus," *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 09 Mayıs 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/theophrastus/#BiolHumaPhysZoolBota>.

²⁵⁴ Carmela Baffioni, "Theophrastus, Arabic," *Encyclopedia of Medieval Philosophy* içinde, (Dordrecht: Springer, 2011). https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9729-4_488.

²⁵⁵ Mustafa Yavuz, *Bitki Biliminin Kökenleri*, 18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yapraklar: Bitkilere Dair Yazılanlar, Metinler ve Pratikler

Ziraat Metinleri ve Bitkilerin Yetiştirilmesi

Tarım alanında filizlenen Osmanlı literatürünün kökleri, ilk başlarda saray kütüphanesinden edinilen kitaplar izlenerek araştırılabilir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, tarım faaliyetlerine yönelik ilgi, imparatorluğun kırsal alanlarının yanı sıra Osmanlı bilginleri ve diğer şehirli seçkinler arasında da artmaktaydı çünkü on beşinci yüzyıl ve on altıncı yüzyılın ilk on yılında İstanbul ve çevresinde yoğun bir şekilde yeni tarım alanları kurulmuştu. Osmanlı saray idaresi, toprağı pazarda satılmak üzere ürün yetiştiren hassa bahçelerine dönüştürdüğü için tarımla ilgili bir menfaate sahipti. 1520'lere gelindiğinde, “sultan bahçeleri” (bâğçehâ-i hâssa) İstanbul çevresinde çoğaldı ve surların dışındaki diğer alanlara ve Boğaziçi boyuna doğru genişledi. Bu saray bahçelerinden yedisi, 1524-25'te iç hazine için muhtemelen İstanbul pazarında çiçek, sebze ve meyve satışından gelir sağlıyordu. Aynı zamanda padişah vakıf külliyelerinde yer alan meyve bahçeleri tektipleştirilmiştir. Bu nedenle saray kütüphanesinde yer alan filâha külliyyatı, Osmanlı okuryazarının karşılaşacağı kitapların ne olacağını da az çok belirlemiştir.⁶⁵³ Ticari gayenin gölgesinde gelişen zirai üretim, bu alandaki bitki çeşitliliğine de fazlasıyla yön verecektir.

Ziraata bu derece önem verilmesinin bir sebebi de bitkilerin tıpta kullanılmasıdır. Bir başka ifadeyle ziraat sadece geçim vasıtası olduğu ve bu uygulamalarla temel besin kaynakları üretildiği için

⁶⁵³ Shopov, “Books on agriculture (al-filâha) pertaining to medical science,” 557.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Meyveler: Bitkilerin Tanımları ve Tasvirleri

Başta Dioskorides olmak üzere bu dönemde yaşayan çoğu kişi ya gezerek bitkileri incelemiş, kaynaklarda geçen tanım ve tasvirlerle karşılaştırıp kendi gözlemlerini ortaya koymuş ya da ilgili bitkilere erişemediklerinde kaynaklarda geçen bilgileri karşılaştırarak doğru tanımı bulmanın yoluna gitmiştir.⁹⁴⁸ Osmanlılar için de istikamet farklı değildi. Örneğin Sakızlı İsa da yer yer kendisinin deneyimlediği bitkileri ve tedavi yollarını aktardığı gibi⁹⁴⁹ kendisinden önce üretilmiş malumatları da mukayese ederek okurlarına sunmuştur. Bu eserleri oluşturan müelliflerin bir kısmı gezerken ilgili bitkinin yerel adlarını kayda geçirmişlerdi. Hâliyle bu yerel adlandırmalar ilgili bölgede yaşayan çiftçiler yahut müellifin o bölgeden gelen tüccar ve gezginlerden edindiği bilgilerden oluşmaktaydı ve müellifler bu sözlü aktarımı “derler” ibaresiyle belirtiyordu.⁹⁵⁰ Müellifler, gerek kendilerinden önceki yazarların tanım ve adlandırmalarını gerekse gezdikleri coğrafyada bulunan yerel adlandırmaları kayda geçirdikleri için metinlerde ilgili devaların (özellikle bitkilerin) muhtelif dillerde ve yerel ağızlardaki adları doğal olarak yan yana yer almaktadır.

Yunancadan diğer dillere taşınan bitki adları tabii ki Dioskorides’in eserine aldıklarıyla sınırlı değildir. Özellikle İpek ve Baharat Yolları

⁹⁴⁸ Maria Mavroudi, “Arabic Terms in Byzantine Materia Medica,” *Drugs in The Medieval Mediterranean Transmission and Circulation of Pharmacological Knowledge* içinde, ed. Petros Bouras-Vallianatos ve Dionysios Stathakopoulos Cambridge University Press, 2024), 146.

⁹⁴⁹ Sakızlı’nın tecrübe ettiğini belirttiği bitkilere örnek için bk. Sakızlı İsa Efendi, *Nizâmü’l-edviye*, 672; 681.

⁹⁵⁰ Shireen Hamza, “Vernacular Languages and Invisible Labor,” *Osiris*, 37, (2022): 119.

EK
Bitki Tasvirleri

Resim 1. Mersin ağacı (*Myrtus communis*).
Kaynak: Baltimore: The Walters Art Museum, W659, fol. 203b.

Resim 2. Ağaçkavunu ağacı (*Citrus medica*).
Kaynak: Baltimore: The Walters Art Museum, W659, fol. 204b.

Resim 3. Abanos ağacı (*Diospyros ebenum*).
Kaynak: Baltimore: The Walters Art Museum, W659, fol. 204a.

Resim 4. Nim ağacı (*Melia azadirachta*).
Kaynak: Baltimore: The Walters Art Museum, W659, fol. 205a.

DİZİN

A

Abbas Vesîm 171, 175, 182
Abdurrahmân Bistâmî 77, 78, 124
Abdülvâsî Çelebi 78
Acâibu'l-mahlûkât 29, 290, 291
Acem 131, 133, 137, 162, 177,
264, 267
adamotu 287, 291, 303, 312
Aetius 90, 91
Afrika 35, 103, 268
Afrikalı Konstantin 152, 153
Afyon 125, 127, 175, 257, 339
agronomi 28, 71, 91
ahlât-ı erba'a 39, 86, 206
Akdeniz 20, 23, 94, 96, 103, 104,
105, 107, 111, 115, 116,
118, 120, 130, 153, 168,
169, 172, 173, 223, 235,
262, 270, 348, 367
Akkirmânî (Muhammed b. Musta-
fa) 56, 58, 60, 61, 391
Akrâbâdîn 176, 179, 214, 216
Albertus Magnus 156
Ali Kuşçu 29, 168, 169, 175, 194,
197
Ali Münşî 117, 124, 128, 135, 136,
137, 171, 175, 176, 178,
341, 342, 343, 344, 346,
347, 349, 374, 375
Alman 156, 157, 179, 343, 347
Alpini (Prospero) 236, 240
Anadolu 25, 29, 31, 32, 42, 92,
111, 120, 122, 123, 130,
132, 133, 134, 168, 177,
210, 211, 212, 238, 239,

249, 250, 251, 269, 299,
300, 323, 340, 341, 347,
353, 359, 361, 393, 395,
397, 399
anâsır-ı erba'a 37, 206
Antakya 171
Antikite 15, 36, 86, 92, 114, 117,
152, 153, 180, 186, 216,
270
Arapça 24, 25, 28, 33, 43, 45, 58,
91, 92, 94, 95, 96, 97, 104,
107, 109, 114, 115, 118,
120, 122, 133, 138, 141,
142, 149, 150, 152, 153,
155, 163, 169, 171, 176,
179, 210, 211, 214, 215,
216, 225, 233, 236, 237,
239, 263, 264, 265, 266,
267, 269, 270, 271, 272,
273, 274, 276, 281, 302,
336, 341, 345, 365, 367
Aristoteles 36, 39, 40, 41, 42, 43,
44, 50, 51, 52, 55, 62, 63,
67, 68, 70, 71, 73, 74, 75,
85, 97, 160, 185, 207, 209,
355, 362, 365, 369, 373
Âşık Mehmed 27, 30, 42, 59, 68,
69, 70, 263, 293, 295, 296,
297, 299, 348, 375
avokado 30
Ayurveda 106, 107, 137, 140, 144

B

Babür 124, 127, 130, 133, 135,
138, 140, 141, 142, 143,

144, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 163, 172,
178, 208, 279, 340, 353,
373
Bağdat 105, 107, 108, 109, 212
bahçecilik 102, 137, 138, 146, 147,
191
Bahmanî 140
Belon (Pierre) 20, 234, 235, 236,
237, 238, 239, 376
biberiye 344, 345
bilim devrimi 351
bilim tarihi 5, 10, 16, 18, 19, 23,
29, 186, 348, 352
bîmâristân 212, 228
Bîrûnî 90, 107, 118, 129, 140, 211,
311, 342
bitki bilimi 72, 73, 76, 78, 79, 80,
81, 87, 118, 165, 166, 167,
186, 213, 216, 361, 371
Bitkiler Kitabı 43, 45, 58, 86, 94,
155, 233, 399
biyoçeşitlilik 10, 14, 34
Bizans 103, 205, 240, 267
botanik 24, 32, 33, 71, 74, 77, 78,
82, 85, 87, 97, 98, 119, 130,
155, 156, 157, 158, 161,
162, 165, 166, 168, 182,
185, 186, 190, 210, 212,
228, 238, 283, 295
Buhtîşû 108, 109, 380
Bursa 91, 135, 136, 168, 170, 171,
177, 212, 238, 250, 297,
307, 383, 391
Busbecq (Ogier G. de) 20, 170

C

Câhiz 98
Cremonalı Gerard 153
Cürcânî (İsmâil b. Hasan) 46, 121,

123, 124, 132, 140, 144,
247, 339

Ç

çay 23, 101, 127, 145, 297, 298,
341, 342, 343, 344, 345
Çin 19, 35, 100, 101, 103, 104,
105, 111, 116, 125, 163,
180, 242, 258, 259, 262,
263, 268, 269, 270, 294,
295, 307, 311, 320, 334,
341, 342, 343, 345, 346,
352, 384
çöpçini 124, 125, 127, 128, 145,
320, 321, 322, 323, 344

D

Damadzâde (Ebu'l-hayr Ahmed)
136, 137, 176, 341, 345
darüüşîfa 228
Dâvûd Antâkî 28, 53, 79, 83, 128,
129, 133, 134, 136, 150,
171, 177, 178, 185, 225,
301, 312, 326, 328, 332,
335, 349
Dekken 139, 140
Delhi 107, 113, 129, 139, 140,
141, 144, 147, 393, 395
De materia medica 20, 85, 87, 88,
114, 154, 155, 159, 160,
182, 263, 272
demirhindi 103, 116, 265, 269
Demokritos 43, 92
Dervîş Siyâhî Lârendevî 28
Devvânî (Celâleddîn) 132, 133,
134, 143
Dîneverî (Ebû Hanîfe) 83, 98, 116,
362
Dioskorides 20, 28, 68, 83, 85, 87,
89, 95, 103, 104, 108, 109,
113, 115, 116, 120, 154,

- 155, 157, 158, 166, 169,
170, 182, 183, 185, 209,
211, 212, 223, 235, 236,
261, 262, 263, 270, 274,
281, 311, 346, 375
- Diyâr-ı Rûm 31, 32, 124, 147, 170,
329, 386
- doğa felsefesi 5, 34, 37, 74, 75, 82,
160, 359, 360, 371
- doğa tarihi 117, 146, 156, 157,
162, 351, 370
- Dürri-i meknûn 29, 291, 293
- E**
- Ebubekir Nusret 52, 223, 304
- Ebu'l-feyz Mustafa Efendi 28, 271
- eczacılık 79, 81, 89, 90, 110, 114,
123, 125, 152, 155, 168,
175, 213, 221, 228, 229,
233, 251, 273
- Edirne 29, 96, 99, 150, 167, 168,
170, 172, 195, 212, 239,
250
- edviye-i müfrede 27, 215, 216, 249
- Ekber Şah 140, 143
- el-Câmi'ü li-müfredât 129, 210,
211, 225, 342
- el-Kazvinî (Zekeriyâ) 30
- el-Mes'ûdî (Ebu'l-Hasan) 311
- Emîr Çelebi 24, 117, 171, 182,
202, 204, 205, 214, 226,
233, 245, 246, 303, 304,
305, 306, 307, 308, 309,
339, 369, 380
- Empedokles 43, 46, 50, 57
- Endonezya 314, 315, 316
- Erken Modern 5, 7, 9, 14, 15, 16,
17, 19, 20, 22, 23, 24, 26,
33, 50, 51, 87, 103, 122,
135, 137, 151, 155, 157,
160, 164, 167, 174, 179,
180, 187, 201, 202, 203,
204, 210, 212, 228, 234,
238, 242, 244, 262, 272,
279, 311, 350, 351, 352,
354, 363, 364, 366, 369,
370, 373, 375, 384, 394
- Ermeni 169, 173, 268
- Ermenice 169
- er-Râzî (Muhammed Zekeriyâ)
83, 89, 90, 108, 110, 112,
117, 118, 120, 122, 123,
137, 152, 153, 176, 205
- Erzurûmî (İbrâhim Hakkı) 27, 54,
55, 58, 59, 60, 61, 385
- Evliya Çelebi 21, 30, 31, 100, 228,
241, 297, 298, 299, 323,
325, 331, 348, 363, 380
- F**
- Farâbî 74, 75
- farmakognozi 95, 103, 104
- farmakoloji 27, 104, 107, 110, 111,
112, 113, 118, 119, 120,
125, 129, 135, 145, 149,
168, 169, 180, 182, 183,
210, 263, 271, 364, 371
- farmakope 27, 91, 92, 102, 103,
117, 119, 120, 121, 150,
167, 171, 179, 187, 272
- Farsça 24, 28, 33, 91, 92, 102, 104,
108, 112, 117, 118, 119,
120, 122, 123, 127, 129,
130, 132, 133, 136, 138,
140, 141, 142, 145, 146,
149, 150, 163, 169, 176,
179, 214, 215, 237, 239,
264, 265, 267, 269, 271,
272, 274, 302, 322
- felâhatnâme 241, 288
- filâha 29, 71, 80, 92, 94, 95, 98,
167, 190, 191, 192, 193,

195, 196, 198, 288, 290,
348, 388
Filipinler 314, 316
Firuz Şah (Tuğluk) 139
Fransa 162, 163, 334, 347, 398
Frenk 183, 267, 298, 318, 322,
323, 324, 344, 385
Frenk inciri 298, 318
Frenk uyuzu 322, 344
Fuchs (Leonhart) 156, 283

G

Galen 46, 49, 50, 51, 55, 56, 83,
89, 90, 91, 95, 103, 104,
110, 115, 117, 118, 120,
122, 125, 138, 151, 152,
153, 155, 169, 182, 183,
185, 187, 202, 203, 204,
205, 207, 209, 210, 216,
223, 246, 262, 270, 274,
340, 379, 384
Galland (Antonie) 20, 21, 382
Gâyetü'l-beyân 28, 184, 185, 215,
218, 226, 245, 249, 303,
304, 305, 306, 307, 308,
309, 311, 318, 319, 323,
326, 394
Gazan Han 101, 102
Geoponika 93
Grew (Nehemiah) 160, 165

H

Hacı Paşa 84, 177, 206, 207, 383
Hasan b. Abdurrahmân 28, 56,
67, 121, 175, 273, 274, 276,
277
Hayâtizâde Mustafa Feyzî Efendi
174
Hekimbaşı 133, 137, 174, 182,
339, 345

Hekim Bereket 39, 209, 214, 216,
217, 221, 229, 383
Hekimoğlu Ali Paşa 44, 136, 137,
170, 176, 399
hılt 46, 206, 207, 208, 217, 218,
245, 305
Hindistan 7, 19, 22, 26, 32, 100,
101, 103, 104, 105, 107,
111, 116, 118, 123, 124,
128, 129, 135, 137, 138,
139, 140, 142, 143, 145,
147, 149, 150, 151, 163,
172, 173, 177, 262, 270,
272, 292, 294, 300, 306,
307, 316, 320, 321, 340,
341, 343, 347, 349, 365
Hint 30, 35, 101, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 113, 116,
117, 118, 119, 124, 127,
128, 129, 130, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 147,
148, 149, 150, 163, 164,
169, 173, 177, 178, 205,
215, 257, 258, 262, 270,
293, 295, 298, 299, 307,
308, 311, 313, 314, 320,
321, 323, 340, 341, 344,
346, 349, 368, 430
Hintçe 107, 120, 124, 149, 163,
268, 274, 321
Hint Okyanusu 30, 35, 293, 313,
314, 349
Hippokrates 49, 86, 89, 117, 138,
151, 155, 187, 202, 203,
204, 205, 207, 209, 210,
216
Huneyn b. İshâk 90, 110, 115, 152
hümorale tıp 106, 151, 184, 203,
204, 205, 208, 209
Hüseyn Baykara 102, 123

I

- II. Bayezid 95, 124, 132, 133, 134,
170, 176
III. Ahmed 136
II. Mehmed (Fatih) 19, 25, 95,
131, 132, 143, 169, 170,
176, 368
II. Murad 78, 131, 132
I. Mahmud 136, 137
I. Süleyman (Kanuni) 20, 170,
176, 311
IV. Murad 29, 168, 171, 178, 332,
334

İ

- İbn Avvâm 29, 92, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 167, 169, 190, 192,
193, 194, 195, 196, 197,
288, 289, 348, 362
İbn Bâcce 43, 45, 58, 73, 86, 94,
233, 399
İbn Bassâl 97, 98
İbn Baytâr 28, 79, 83, 84, 91, 97,
117, 119, 120, 121, 122,
129, 150, 169, 187, 210,
211, 215, 223, 225, 226,
228, 274, 275, 277, 280,
309, 350, 362, 397
İbn Cezzâr 83, 115
İbn Cülcül 115, 311
İbn Rüşd 115
İbn Serâbiyûn (Yuhannâ) 84
İbn Sînâ 26, 43, 45, 46, 47, 48, 49,
50, 52, 53, 55, 56, 57, 58,
59, 60, 61, 63, 65, 66, 67,
68, 73, 74, 75, 76, 80, 83,
86, 94, 112, 117, 118, 120,
122, 129, 138, 144, 152,
153, 154, 169, 177, 182,
187, 201, 206, 209, 210,
214, 216, 221, 222, 225,

- 230, 231, 233, 236, 291,
306, 324, 353, 355, 363,
365, 369, 371, 399

- İbn Şerîf 27, 204, 231
İbnü'l-Verdî (Sirâceddîn) 30, 295
İbn Vahşiyye 92, 96, 97, 98, 169,
387
İbrahim Müteferrika 314
İdris Bidlîsî 121, 133
İhtiyârât-ı bedî'î 84, 91, 128, 129,
141
İhvân-ı Safâ 39, 44, 45, 50, 53, 63,
64, 74, 78, 385
ilm-i nebât 32, 72, 73, 76, 78, 80,
81, 82
ilm-i tabî'î 37, 50, 72, 76, 78, 80
İran 7, 19, 26, 32, 94, 101, 105,
108, 109, 112, 115, 118,
122, 123, 124, 127, 129,
130, 131, 132, 133, 134,
135, 136, 137, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146,
149, 150, 163, 169, 171,
172, 177, 178, 239, 258,
262, 263, 268, 269, 320,
339, 340, 341, 343, 344,
346, 365, 368
İsfahan 112, 130, 240
İshâk b. Murâd 27, 121, 308
İslam 7, 16, 17, 20, 23, 25, 26, 27,
28, 29, 30, 35, 36, 40, 41,
42, 45, 47, 51, 56, 61, 62,
63, 64, 68, 71, 72, 73, 74,
75, 77, 80, 85, 86, 87, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 95, 97,
98, 102, 103, 104, 105, 106,
107, 108, 109, 110, 112,
113, 114, 116, 117, 118,
119, 120, 122, 131, 140,
141, 151, 152, 153, 154,
155, 157, 159, 163, 167,
168, 169, 170, 171, 180,

- 181, 190, 202, 203, 205,
209, 210, 211, 212, 213,
215, 216, 217, 225, 226,
227, 228, 239, 240, 246,
249, 262, 263, 265, 267,
268, 276, 279, 311, 329,
330, 341, 342, 347, 348,
351, 352, 355, 358, 359,
360, 361, 362, 363, 364,
367, 369, 370, 375, 376,
378, 379, 380, 381, 384,
385, 387, 388, 391, 392,
398
- İspanya 96, 103, 104, 105, 168,
213, 262
- İstanbul 4, 11, 14, 15, 17, 18, 20,
21, 25, 27, 29, 30, 31, 35,
36, 37, 38, 39, 40, 42, 43,
45, 46, 47, 50, 52, 53, 54,
57, 58, 60, 73, 75, 77, 78,
79, 80, 82, 87, 88, 89, 93,
95, 96, 97, 99, 108, 111,
113, 114, 117, 118, 119,
120, 121, 122, 124, 130,
131, 132, 134, 135, 136,
137, 143, 149, 150, 152,
153, 162, 165, 167, 168,
169, 170, 171, 172, 173,
175, 177, 180, 181, 184,
189, 191, 199, 201, 203,
206, 210, 212, 213, 217,
223, 225, 228, 233, 235,
237, 238, 240, 241, 242,
243, 244, 250, 253, 254,
256, 257, 265, 270, 274,
280, 293, 297, 298, 299,
300, 305, 307, 311, 313,
315, 318, 319, 325, 327,
329, 330, 332, 334, 337,
345, 346, 347, 350, 351,
353, 355, 356, 359, 360,
363, 368, 373, 374, 375,
376, 377, 378, 379, 380,
381, 382, 383, 384, 385,
386, 387, 388, 389, 390,
391, 392, 393, 394, 395,
396, 397, 398, 399, 400
- İtalya 21, 155, 171, 324, 345
İtalyanca 88, 268, 324
- K**
- Kahire 25, 120, 236, 359, 360, 376
kahve 23, 127, 145, 243, 245, 250,
256, 257, 259, 297, 299,
325, 326, 327, 328, 329,
330, 331, 332, 333, 334,
335, 336, 338, 341, 345,
347, 370
- Kalavun 171
- Kâtib Çelebi 21, 77, 78, 92, 97,
112, 119, 139, 146, 149,
223, 243, 248, 329, 332,
334, 335, 364, 366, 386
- Kemâlpaşazâde 31, 125, 175, 247,
248, 330, 337, 339, 387
- Kevâkib-i seb'a 80
- Kınalızâde Ali Efendi 26, 37, 54,
388
- Kitâbü'l-filâha 29, 92, 98, 167,
192, 196, 288, 348
- Kitâbü'n-nebât 28, 86, 116, 233,
272, 273, 277, 287, 309,
312, 323, 324, 349, 365,
392
- L**
- Latince 20, 28, 45, 96, 153, 155,
158, 174, 249, 263, 264,
266, 267, 268, 271, 272,
281, 305, 324, 344, 346
- Linnaeus (Carl) 165, 166, 282
- Lubenau (Reinhold) 234, 235,
237, 238, 389

M

Marsigli (Luigi F) 20, 21, 328
 Mâserceveyh 108, 387
 Materia medica 161
 Mattioli (Pietro Andrea) 20, 28,
 87, 88, 154, 155, 175, 272,
 282, 283, 284, 312, 324,
 365, 366
 Mecûsî (Alî b. Abbas) 112, 114,
 122, 140, 152, 381
 Mehmed Suûdî Efendi 30, 35, 295,
 313
 Meksika 316
 Memlük 171, 212
 Menâfi‘u‘n-nâs 27, 50, 52, 172,
 193, 197, 219, 220, 305,
 308, 309, 338, 392
 Menâziru‘l-‘avâlim 27, 30, 295
 Mevlâna Yûsufî 123, 124, 136, 176
 Mezopotamya 92, 105, 116
 Mısır 25, 26, 31, 96, 105, 111,
 117, 130, 150, 170, 171,
 172, 175, 177, 212, 236,
 240, 242, 243, 253, 296,
 298, 299, 305, 316, 323,
 325, 329
 Moğol 100, 101, 112, 168, 169,
 177
 Muhammed Bahâu‘d-devle er-Râzî
 123
 Muhammed b. Mahmûd Şîrvânî
 132, 178, 244
 Muhammed Kazvîni (Hekimşah)
 132, 134
 Muhammed Temîmî 117
 muz 23, 31, 116, 298, 299, 307,
 347, 348
 müfredât 27, 28, 33, 70, 87, 91,
 92, 110, 112, 113, 117, 118,
 119, 120, 122, 127, 128,
 129, 133, 139, 141, 143,

153, 169, 176, 177, 201,
 210, 211, 217, 225, 226,
 228, 234, 263, 264, 268,
 271, 274, 275, 276, 287,
 291, 302, 305, 318, 320,
 323, 324, 342, 347, 350,
 400

müfred devâ 112, 113, 215, 225,
 227, 230, 233, 344
 mürekkeb devâ 112, 220, 233

N

nefs 39, 40, 41, 42, 44, 50, 54, 56,
 57, 64, 73, 384
 Nidâi (Mehmed Çelebi) 24, 27, 50,
 52, 172, 193, 197, 219, 220,
 257, 258, 305, 308, 309,
 338, 392

O

Oribasius 90, 392
 Orta Asya 96, 117, 123, 173, 174,
 177, 203, 239, 396
 Orta Çağ 7, 14, 16, 17, 18, 23, 25,
 26, 28, 29, 31, 36, 42, 43,
 47, 61, 68, 71, 77, 85, 86,
 87, 89, 91, 92, 93, 94, 95,
 97, 98, 102, 103, 104, 105,
 108, 110, 111, 112, 113,
 115, 117, 119, 122, 135,
 151, 152, 153, 155, 156,
 157, 158, 160, 167, 169,
 174, 180, 181, 190, 201,
 203, 204, 205, 211, 212,
 214, 215, 216, 225, 226,
 227, 228, 239, 262, 263,
 267, 276, 279, 311, 341,
 347, 348, 351, 354, 358,
 359, 362, 363, 366, 368,
 369
 Osman b. Abdurrahmân 20, 28,

68, 175, 272, 273, 277, 287,
309, 312, 323, 324, 349,
365, 392
Osmanlı İmparatorluğu 17, 21,
250, 357, 361, 375, 392,
395
Osmanlı mutfağı 243, 244, 249
Osmanlı müellifleri 28, 31, 35, 77,
99, 169, 175, 178, 181, 183,
186, 216, 217, 222, 246,
264, 266, 270, 275, 276,
277, 281, 328, 361, 364,
369
Osmanlı tıbbı 122, 202, 207
Osmanlı Türkçesi 26, 27, 44, 180,
288, 301, 350

Ö

Ömer Şifâî 171, 175, 182, 183, 392

P

Padua 155, 158, 169, 170, 236,
238
Paracelsus 181, 182, 183, 184,
185, 186, 187, 365, 369,
389
Paris 127, 162, 163, 166, 238
Paulus Aegineta 90
Pers 90, 104, 113, 136, 205, 215
Peru 273, 314, 319
Pîrî Reis 35, 311, 312, 313, 314
Platearius (Matthaeus) 158, 377
Platon 42, 57, 85, 387
Plinius (Gaius) 85, 86, 157, 182,
235
Portekiz 312, 323
Ptolemaios 36

R

Reşîdüddîn (Fazlullâh Hemedânî)

100, 101, 102, 112, 341
Revnağ-ı bûstân 96, 99, 167, 195,
197, 239
Roma 7, 15, 31, 85, 86, 89, 90, 91,
93, 97, 104, 105, 115, 155,
156, 166, 167, 267, 268,
269, 284, 386
Rufus (Efesli) 83, 89, 205, 306
Rum 31, 96, 97, 151, 169, 170,
199, 200, 235, 243, 270,
294, 297, 307, 322
Rumeli 31, 168, 238, 239, 258,
299, 300, 361

S

Safevi 32, 102, 122, 125, 126, 127,
128, 129, 130, 135, 137,
140, 143, 144, 145, 146,
148, 172, 177, 178, 239,
240, 248, 279, 321, 339,
340, 344, 353
Sakızlı İsa Efendi 28, 87, 91, 121,
136, 223, 225, 226, 261,
264, 267, 268, 274, 275,
276, 281, 301, 302, 303,
304, 306, 307, 308, 309,
310, 323, 326, 341, 368,
394
Salerno 153, 155, 158
Sâlih b. Nasrullâh 27, 150, 151,
174, 179, 182, 184, 185,
202, 205, 214, 215, 218,
225, 226, 233, 245, 249,
303, 304, 305, 306, 307,
308, 309, 311, 318, 319,
323, 326, 332, 336, 369,
394
Sanskrit 113, 138, 144, 163, 269,
393
Sasani 90, 105

- Semerkant 177
 Sennert (Daniel) 184, 185, 318, 319, 390
 Seydi Ali Reis 311, 312, 313, 314, 378
 Seyyid Şerif Cürcânî 46, 247
 Suriye 25, 96, 105, 171, 236
 Süryanice 28, 33, 97, 104, 120, 265, 268, 312
- Ş**
- Şah Cihan 127
 Şah I. Abbas 127
 Şah İsmâil 123
 Şah Şucâ 112
 Şah Tahmasb 125, 134, 135, 320
 Şam 25, 105, 253, 302, 326, 329, 359, 360, 378, 415
 Şamlı Nikolaos 43, 44, 45, 47, 48, 50, 56, 57, 58, 61, 65, 66, 67, 85, 94, 233, 399
 Şehrezûrî (Şemseddîn) 27, 44, 45, 47, 56, 64, 396
 Şerefeddîn (Sabuncuoğlu) 109, 121, 132, 169, 222
 Şerîf İdrîsî 83, 91, 115, 116, 380
 Şiraz 111, 112, 133
- T**
- Taberî (Alî b. Rabben) 107, 114, 140, 205
 tabiat 49, 55, 75, 186, 233
 tarım 10, 28, 29, 71, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 147, 155, 165, 167, 168, 189, 190, 193, 199, 268, 288, 289, 347, 348
 Târîh-i hind-i garbî 30, 313, 314, 315
 Tebriz 100, 131, 137
 Tezkiretü ulî'l-elbâb 28, 79
 Theophrastos 49, 68, 71, 85, 166, 235, 236, 351
 Tıp 10, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 52, 71, 78, 79, 81, 87, 90, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 117, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 132, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 167, 168, 169, 172, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 182, 184, 185, 187, 190, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 221, 226, 228, 229, 233, 234, 236, 237, 240, 243, 244, 258, 260, 262, 264, 271, 272, 273, 274, 301, 317, 347, 355, 362, 363, 365, 369, 370
 Timur 100, 102, 117, 123, 124, 135, 137, 138, 146, 168, 169, 177, 396
 Topkapı Sarayı 95, 131
 Tournefort (Joseph de) 223, 234, 235, 237, 379
 Tuğluk 139, 388
 Tuhfetü'l-mü'minîn 127, 128, 133
 Turan 79, 94, 100, 101, 115, 143, 397
 Türkçe 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 40, 43, 45, 55, 58, 121, 134, 143, 149, 150, 169, 170, 172, 176, 203, 210, 213, 214, 215, 225, 233, 237, 252, 257, 260, 263,

264, 265, 266, 267, 268,
271, 272, 273, 274, 277,
281, 282, 292, 302, 310,
315, 318, 330, 345, 346,
348, 350, 352, 361, 374,
376, 380, 396
tütün 23, 142, 145, 250, 256, 297,
325, 331, 332, 334, 335,
336, 340, 347, 370

U

Umur Bey (Aydınoglu) 122, 210

V

Vaidya 106
Venedik 133, 166, 169, 172, 298,
343

Y

Yahudi 96, 103, 133, 169, 170,
174, 182, 213, 237, 239,
336
Yeni Dünya 30, 103, 104, 161,
163, 185, 270, 273, 290,
295, 305, 311, 312, 313,
314, 316, 318, 319, 324,
334, 336, 349, 366, 369
Yıldırım Darüşşifası 120, 171
Yirmisekiz Çelebi Mehmed 27, 56,
58, 60, 61, 64, 162, 399
Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said

28, 84, 175, 267, 271, 305,
318, 323, 400

Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said
Paşa 28, 84, 175, 271, 400

Yuhannâ (b. Mâseveyh) 83, 108,
109, 110

Yunan 7, 42, 49, 50, 62, 71, 76,
83, 85, 86, 89, 91, 105, 106,
107, 108, 110, 113, 117,
119, 129, 137, 138, 139,
142, 144, 149, 151, 152,
155, 160, 167, 181, 183,
203, 205, 208, 211, 215,
258, 271, 351, 362

Z

Zahîre-i hârezmşâhî 339
Zehrâvî (Ebu'l-Kâsım) 90, 115,
119, 153
Zeynelâbidîn b. Halîl 24, 178, 201,
245, 303, 304, 305, 307,
308, 309, 400
Zeyn-i Attâr 91, 112, 113, 129,
136, 141, 233, 301
ziraat 25, 26, 28, 77, 78, 80, 81,
89, 91, 93, 94, 95, 96, 102,
124, 147, 167, 168, 169,
175, 189, 191, 193, 196,
197, 198, 199, 210, 249,
260, 288, 290, 296